

БОРБА
ПРОТИВ
ТОРТУРА И
НЕХУМАН
ТРЕТМАН

СЕОПФАТЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА РЕФОРМИТЕ ВО ПЕНИТЕНЦИЈАРНИОТ СИСТЕМ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

СКОПЈЕ, 2023

Овој проект е
финансиран од
Европската Унија

ХЕЛСИНШКИ
КОМИТЕТ
ЗА ЧОВЕКОВИ
ПРАВА

МЗМП

Издавач:

Хелсиншки комитет за човекови права,
претставуван од проф. д-р Неда Здравева

Авторка:

вон. проф. д-р Ангелина Станојоска

Лектор:

Виолета Танчева-Златева

Година на издавање:

2023

Место на издавање:

Скопје

Број на страници:

37

Графички дизајн:

МАСИВА Креативна Агенција

Тираж:

100 копии

Содржината на публикацијата е единствена одговорност на Хелсиншкиот комитет за човекови права и на никаков начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Европската Унија.

СОДРЖИНА

СПИСОК НА УПОТРЕБЕНИ КРАТЕНКИ	4
ВОВЕД	5
ЦЕЛ НА ИЗВЕШТАЈОТ	7
НАЧИН НА ИСТРАЖУВАЊЕ	7
КРАТОК ПРЕГЛЕД НА ДЕЛ ОД (РЕФОРМИТЕ НА) ПЕНИТЕНЦИЈАРНИОТ СИСТЕМ ВО ПЕРИОДОТ ОД 2017 ГОДИНА ДО 2023 ГОДИНА	8
АНАЛИЗА И ЗАКЛУЧОЦИ	16
Мачење, нечовечко и/или понижувачко постапување и/или казнување и санкционирање на полициските службеници/Интерперсонално насилство во пенитенцијарните установи	17
Корупција во пенитенцијарните установи	21
Пренаселеност на пенитенцијарните установи	22
Третман и ресоцијализација на осудените лица	25
Материјални услови во пенитенцијарните установи	30
ПРЕПОРАКИ	33
ЛИТЕРАТУРА	35

СПИСОК НА УПОТРЕБЕНИ КРАТЕНКИ

ВПУ – воспитно-поправна установа/установи

ЕСЧП – Европска конвенција за заштита на човековите права

ЗИС – Закон за извршување на санкциите

ЗКП – Закон за кривичната постапка

ЗП – Закон за пробација

ЈОРСМ – Јавно обвинителство на Република Северна Македонија

КЗ – Кривичен законик

КПД – Казнено-поправен дом

КПТ – Европски комитет за спречување на тортурата и нечовечното и понижувачко постапување или казнување

КПУ – казнено-поправна установа/установи

НВО – невладини организации

НПМ – Национален превентивен механизам

ОЈО ГОК – Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција

РСМ – Република Северна Македонија

САД – Соединети Американски Држави

ВОВЕД

Во контекст на пенитенцијарните установи, затворските органи имаат општа обврска да ги заштитиуваат осудените лица од какви било видови на насилство, како и од прекумерна употреба на сила.

Тортурата, како феномен присутен во пенитенцијарните установи, го вклучува насилството како важен аспект, но и низа други фактори, како што се материјалните услови и начинот на постапување при почитувањето на правата на осудените лица.

Насилството во пенитенцијарните установи е појава што тешко се утврдува, пред сè, поради нејзиното поретко пријавување. Многу често, пријавувањето на насилството во казнено-поправните установи е поврзано со одмазда. Ситуацијата во која се наоѓаат осудените лица дополнително ја отежнува одлуката за пријавување, затоа што тие се лишени од слобода и поради тоа мора да останат во истата установа со оној кој го вршел или сè уште го врши насилството, што, пак, овозможува негова одмазда.

Со цел да се овозможи зајакнување на заштитата на правата на осудените лица предвидена во членот 3 од Европската конвенција за човековите права со несудски средства и посети од превентивен карактер, донесена е Европската конвенција за превенција на мачење и нечовечко и понижувачко постапување и казнувања. Членот 3 од Европската конвенција за човековите права е надополнет со постоењето на Конвенцијата, кое се согледува преку тоа што со неа се формира независен комитет на експерти – Европски комитет за заштита од тортура и нечовечко или понижувачко постапување и казнување.

Правата на осудените лица, во согласност со КПТ и судската пракса на ЕСЧП, се разгледуваат од повеќе аспекти под опсегот на членот 3. Притоа се разгледуваат: условите за сместување, хигиенски услови, облека и постелнина, исхрана, вежби и рекреација, претреси и контрола, трансфер на осудени лица, медицинска нега, посебен режим во затворот (употреба на самица).

КПТ низ многуте извештаи за состојбата во казнено-поправните и воспитно-поправните установи во Република Северна Македонија има утврдено недостатоци во однос на материјалните услови, одредени

практики кои влегуваат во опсегот на тортурата, како и повеќе други клучни проблеми во пенитенцијарниот систем.

Понатаму, потребата од надворешна граѓанска контрола КПТ ја има забележано во своите генерални и посебни извештаи уште пред 2018 година, посочувајќи дека во многу земји или не постојат механизми за оплаки или имаат недостатоци. Притоа, препораката е тоа да бидат надворешни тела до кои осудените лица ќе можат директно да ги достават своите жалби.

Со измените на Законот за јавното обвинителство во 2018 година е формирано и Специјализирано одделение за гонење на кривични дела извршени од лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција. Ова Одделение е содржано и во новиот Закон за јавното обвинителство од 2020 година.

Со измените на Законот за Народниот правобранител во 2018 година, Народниот правобранител на Република Северна Македонија, заедно со претставниците на надлежни организации (здруженија), во рамките на Механизмот за граѓанска контрола, треба да презема дејствија и мерки за обезбедување поддршка и заштита на жртвите и на нивните права и да ги застапува нивните интереси во сите постапки што се водат во органите на државната управа, како и во постапки пред обвинителството и судовите преку ефикасно и транспарентно истражување на постапувањето од страна на лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција за кривични дела при вршење на службено дејствие и за кривични дела извршени вон од службата со употреба на сериозна закана, сила или средства за присилба што за последица има смрт, тешка телесна повреда, телесна повреда, противправно лишување од слобода, мачење и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување и казнување, доколу со закон е предвидено кривично гонење по службена должност. Но овој Механизам сè уште не е функционален, иако повикот за избор на надлежните организации кои ќе се дел од него беше објавен во февруари 2023 година, а Собранието на РСМ ја донесе одлуката за избор на две здруженија на својата седница одржана на 02.11.2023 година. Неговото нефункционирање и блокирањето на донесување на методологија за работа траеше уште од 2019 година.

ЦЕЛ НА ИЗВЕШТАЈОТ

Целта на овој сеопфатен извештај е анализа на резултатите од реформите на пенитенцијарниот систем и пенитенцијарните установи што започнаа во 2017 година, пред сè, во насока на заштитата на осудените лица од мачење, нечовечко и/или понижувачко постапување или казнување, преку формирање на внатрешни и надворешни форми на откривање, истражување и санкционирање на насилството во пенитенцијарните установи; но и во насока на подобрување на процесот на нивна ресоцијализација и зголемена употреба на алтернативните мерки при санкционирањето на сторителите на кривични дела.

НАЧИН НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Од методите во истражувањето беа користени општите методи за истражување, односно анализата на содржина, аналитичко-синтетичкиот, индуктивно-дедуктивниот, како и компаративниот метод.

Во анализата беа вклучени законски и подзаконски акти од областа, стратегии, мониторинг-извештаи на КПТ, НПМ и Хелсиншкиот комитет, извештаи на Јавното обвинителство на РСМ, како и други документи поврзани со реформите на пенитенцијарниот систем во Република Северна Македонија, а исто така и статистички податоци на Министерството за внатрешни работи и на Државниот завод за статистика на РСМ.

КРАТОК ПРЕГЛЕД НА ДЕЛ ОД (РЕФОРМИТЕ НА) ПЕНИТЕНЦИЈАРНИОТ СИСТЕМ ВО ПЕРИОДОТ ОД 2017 ДО 2023

Визијата за македонскиот пенитенцијарен систем, како ефикасен сегмент на системот на кривична правда, постои уште пред донесувањето на првата **Национална стратегија (2015 – 2019)** за негов развој и унапредување како систем кој е во согласност со меѓународните стандарди и правила за постапување со лицата кои се лишени од слобода, почитување на нивните основни човекови права и достоинството на личноста, и тоа не само ним туку и на лицата под пробациски надзор.

Исполнувањето на поставените цели требаше да ја исполни мисијата која, пак, беше насочена кон професионално дејствување и ефикасност во функционирањето на пенитенцијарните установи, исполнување на целите на трите „Р“, односно успешна ресоцијализација, рехабилитација и реинтеграција на осудените лица во заедницата по издржувањето на казната затвор, заштита на нивниот живот, телесниот интегритет, безбедноста и правата за време на издржување на казната затвор, но и конечно профункционирање на пробациските служби и на примената на алтернативните мерки што се најдобра замена на казната затвор и трајно решение за проблемот со пренатрупаноста на казнено поправните установи, односно поголемиот број на осудени лица¹ од официјалниот капацитет на одредени казнено- поправни установи. Ова го потенцира и Стејт депарментот на САД во својот Извештај за човековите права за 2022 година, во кој наведува дека прекубројноста сè уште е проблем во одредени казнено-поправни установи, посочувајќи го, пред сè, КПД Идризово (North Macedonia Human Rights Report, 2022: 3²).

Но и покрај воведувањето на алтернативните мерки во системот на санкции уште од 2004 година, судовите во својата казнена политика не ги препознаваат санкциите општокорисна работа и условна осуда со

---

¹ Одговор на Владата на РСМ по Извештајот на КПТ од 07,-10.12.2020 година.
<<https://rm.coe.int/1680a359cd>> [05.11.2023]

² North Macedonia Human Rights Report 2022. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/02/415610_NORTH-MACEDONIA-2022-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [01.11.2023]

заштитен надзор, држејќи се притоа до често изрекување на судската опомена и условната осуда. Во таа насока е изработена посебна **Стратегија за развој на пробациската служба за периодот 2013 – 2016 година.**

Од 2017 година, со измените на **Законот за јавно обвинителство** („Сл. весник на РСМ“ 198/18), во рамките на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција е формирано посебно Одделение за истражување и гонење на кривични дела сторени од лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција.

Ова Одделение постои и во новиот Закон за јавно обвинителство („Сл. весник на РСМ“ 42/20).

Во јануари 2018 година е донесен **Закон за амнестија** („Сл. весник на РСМ“ 11/18), со кој беше уредено ослободувањето од извршување на казна затвор на лицата осудени со правосилна пресуда на казна затвор за кривични дела пропишани со Кривичниот законик или други закони, кои на денот на влегувањето во сила на овој закон започнале или не започнале со издржување на казната затвор во казнено-поправните установи; како и на лицата осудени со правосилна пресуда на казна затвор за кривични дела пропишани со кривични закони на друга држава, доколку сторителот е државјанин на РСМ и казната ја издржува во РСМ, врз основа на извршување на кривична пресуда на странски или меѓународен суд и истата е признаена со пресуда на надлежен суд во РСМ.

Амнестијата се однесуваше на сторени кривични дела до 20.09.2017 година и со неа не беа опфатени одредени кривични дела (убиство, чл.123); кривични дела против избори и гласање, кривични дела против половата слобода и половиот морал; кривични дела против државата; кривични дела против јавниот ред и мир; кривични дела против човечноста и меѓународното право), како и лицата осудени на казна доживотен затвор.

Во тој период беше посочено дека донесувањето на овој закон би требало да помогне во намалување на бројот на осудени лица сместени во казнено-поправните установи, со што би се реагираше во однос на проблемот на прекубројност на осудени лица, број кој честопати е поголем од сместувачките капацитети на пенитенцијарните установи.

Со овој закон беа целосно ослободени 576 осудени лица, додека на 1.560 им беше намалена казната затвор за 30 %.

Со измените на **Законот за Народниот правобранител** („Сл. весник на РСМ“ 60/03, 114/09, 181/16, 189/16, 35/18) од 2018 година беше предвидено формирање на Механизам за граѓанска контрола, во кој, покрај Народниот правобранител, учествуваат три надворешни членови од здруженија со мандат од една година. На 02.11.2023 година Собранието на РСМ на пленарна седница ја донесе одлуката за избор на две здруженија кои ќе бидат дел од ова тело, и тоа Македонското здружение на млади правници и Хелсиншкиот комитет за човекови права, иако одлуката за распишување на повик за пријава на здруженија е од февруари 2023 година.

Заштитата на осудените лица се спроведува преку преземање мерки за помош, поддршка и заштита на осудени лица и на нивните права, и презентација на нивните интереси во постапки пред државната управа, пред обвинителството и судовите, во случаи кога припадници на затворската полиција и лица со полициски овластувања сториле кривични дела при вршење на службено дејствие и за кривични дела извршени вон од службата со употреба на сериозна закана, сила или средства за присилба што за последица има смрт, тешка телесна повреда, телесна повреда, противправно лишување од слобода, мачење и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување и казнување, доколку со закон е предвидено кривично гонење по службена должност.

Исто така, во случај на сознанија за можни повреди на правото на живот и на забраната за тортура од Европската конвенција за човекови права, може да покрене постапка по барање на директната/индиректните жртви, на претставници од невладиниот сектор, но и по сопствена иницијатива.

Во времето на важењето на првата Стратегија е донесен новиот **Закон за извршување на санкциите** во 2019 година, кој го стави вон сила претходниот закон донесен во 2006 година и оттогаш менуван десетпати. Всушност, потребата од негово донесување беше забележана и во Стратегијата како важен елемент во процесот на обезбедување ефикасен, професионален систем на пенитенцијарни установи кој ќе функционира според меѓународните стандарди.

Главните фактори за потребата од нов закон беа поврзани со потребата од регулација на целиот систем за извршување на санкции;

воспоставување на силен и транспарентен механизам за мониторинг (внатрешен и надворешен) на затворскиот систем и хиерархиска поставеност на Управата за извршување на санкциите; воспоставување одржлив систем за здравствено осигурување и заштита на лицата лишени од слобода во казнено-поправните и воспитно-поправните установи (Извештај на Blueprint групата, 2020³).

Исто така, донесувањето на овој закон беше поврзано со спречување на државните органи да применуваат непотребна и несразмерна присила; како и заради тоа што во случаи на примена на присилба таа треба да е врз основа на законските прописи. Имено, Законот ги штити осудените лица од прекумерна, незаконита и несразмерна присилба од страна на државата, како и од злоупотреба и пречекорување на овластувања на државните органи (Извештај на Blueprint групата, 2020⁴).

Во Законот за извршување на санкциите опфатен е и надворешен механизам од прекумерна употреба на сила и средства на присила од страна на затворската полиција, во случаи кога од страна на припадници на затворската полиција се сторени кривични дела во време на вршење на службената должност и кривични дела надвор од службата со употреба на сила или средства на присила, при што како последица настапила смрт, тешка телесна повреда или телесна повреда, доколку со закон е предвидено гонење по службена должност.

По влегувањето во сила на новиот Закон за извршување на санкциите, на 29.05.2019 година, во периодот меѓу 2019 и 2020 година беа донесени 15 (петнаесет) **правилници**.

Меѓу клучните кои во одредени аспекти се однесуваат на заштитата на осудените лица од какви било облици на мачење, нечовечко и/или понижувачко постапување или казнување, како и на процесот на третманот и ресоцијализацијата, се издвојуваат:

→ **Правилникот за овластувањата на затворската полиција, начинот на вооружување и вршење на работите на затворската полиција** („Сл.

---

³ Извештај за спроведување на Стратегијата за реформа на правосудството за 2020.

<<https://blueprint.org.mk/wp-content/uploads/2021/04/Извештај-за-спроведување-на-Стратегијата-за-реформа-на-правосудството-за-2020-1.pdf>>[15.10.2023]

⁴ Ibid.

весник на РСМ“ 99/19, 220/19, 94/22), кој се однесува на овластувањата на затворската полиција, начинот на вооружувањето и вршењето на работите на затворската полиција во казнено-поправните и воспитно-поправните установи.

Правилникот ги обработува обврските поврзани со одржувањето на редот и мирот во казнено-поправните и воспитно-поправните установи, точно утврдувајќи кои се службените задачи на припадниците на затворската полиција, начинот на надворешно и внатрешно обезбедување, спроведувањето на претрес на лица и простории, спроведувањето на лица лишени од слобода, начинот на постапување во случај на бегство, видовите вооружување на затворската полиција, како и посебната опрема.

→ **Правилникот за поблиските услови и начинот на употреба на средствата за присилба од страна на припадниците на затворската полиција во казнено-поправните и воспитно-поправните установи** („Сл. весник на РСМ“ 99/19, 220/19, 94/22), кој ги пропишува начинот и условите за употреба на средствата за присилба од страна на затворската полиција.

Всушност, преку овој подзаконски акт точно е регулирано во кои ситуации кои средства на присилба смеат да се користат за да се обезбеди дисциплинирано однесување на лицата лишени од слобода. Дополнително важна е обврската со која за секоја употреба на средства за присилба, припадниците на затворската полиција имаат обврска да достават писмен извештај до непосредно претпоставеното лице. Извештајот мора да е образложен преку причините и начинот на употреба на средството за присила, како и да содржи информации за лицето кон кое е употребено некое средство.

→ **Упатството за определување на видовите и начините на третман на осудените лица** („Сл. весник на РСМ“ 99/19, 220/19, 133/20), со кое се определуваат видовите и начините на третман на осудените лица во казнено-поправните установи.

Преку Упатството утврдени се начините на третман што се клучни во процесот на ресоцијализација, рехабилитација и реинтеграција на осуденото лице и се неизбежно поврзани со индивидуализацијата на извршувањето на санкциите. Притоа процесот на третман вклучува редовни програми, односно општи третмански мерки: работа, образование, образование по занимање, морално-етичко воспитување,

осуденичко самоорганизирање, слободни активности, спорт, рекреација на осудените лица; како и специфични програми што се однесуваат на посебни категории на осудени лица. Процесот се реализира преку методи на индивидуален и на групен третман.

Се разбира, многу важна е и постпеналната помош, која е директно поврзана со резултатите и со успехот од внатрешниот, институционален третман. Оваа фаза од реинтеграцијата на осуденото лице се спроведува преку соработка со пробациските канцеларии и други државни институции и органи од образованието, социјалната заштита и вработувањето.

За време на пандемијата со новиот корона-вирус во текот на 2020 година, покрај уредбите со законска сила во другите области, беше донесена и **Уредба со законска сила за примена на Законот за извршување на санкциите за време на вонредна состојба**. Со неа, извршувањето на сите доставени упатни акти беше одложено до 01.09.2020, а беше одложено и издавањето на нови упатни акти од страна на судијата за извршување на санкции.

Новата **Национална стратегија за развој на пенитенцијарниот систем за периодот 2021 – 2025** ја продолжи визијата од претходната посочувајќи дека нашиот систем на казнено-поправни и воспитно-поправни установи мора да биде унапреден во насока на европските стандарди за извршување на казната затвор, воспитните мерки и алтернативните мерки. Казнено-поправните и воспитно-поправните установи мора да бидат средини во кои лицата лишени од слобода ќе се чувствуваат безбедно, нивното достоинство ќе биде почитувано, во процесот на третман ќе можат да заокружат одреден степен на задолжително образование и/или обука, ќе добиваат целосна поддршка во личниот развој, слободното време ќе го искористуваат корисно и ќе постои функционален постпенален третман, односно помош (Национална стратегија, 2021 година⁵).

Во 2021 година е донесена и нова **Стратегија за развој на пробациската служба во Република Северна Македонија (2021 – 2025)**, чија цел е создавање пробациска служба која ќе работи на извршување на алтернативните мерки, ќе овозможи успешна реинтеграција на

---

⁵ Национална стратегија за развој на пенитенцијарниот систем за периодот 2021 – 2025. <<https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2021/11/Национална-стратегија-за-развој-portain-10092021-MKD.pdf>> [09.10.2023]

осудените лица, а истовремено и ќе го намали бројот на осудени лица во пенитенцијарните установи.

Исто така, во 2021 година е донесена и **Стратегија за спречување на самоубиствата во казнено-поправните установи во Република Северна Македонија**, која е првата стратегија од ваков вид. Таа се фокусира на три важни аспекти што се клучни за превенција на самоубиствата на осудените лица: проценка; интервенција и третман; и обука.

Со измените на **Кривичниот законик** од февруари 2023 година („Сл. весник на РСМ“ 36/23) беа изменети кривичните дела од членовите 142 и 143. Имено, членот 142 е преименуван од Мачење и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување и казнување, во Тортура. Инкриминацијата во основниот облик има построга казна од претходно, односно во овој случај минимум пет години, додека претходно беше меѓу три и осум, а и текстот на делото содржи повеќе дејствија на извршување со чие преземање би било исполнето битието на кривичното дело. За разлика од претходно, кога постоеше само еден потешок облик на делото, односно тогаш кога настапила тешка телесна повреда или други особено тешки последици кај жртвата; со измените се додадени смрт или делото е сторено од омраза; а постојат и уште два квалицирани облика кај кои има умисла кај сторителот, додека последицата е тешка телесна повреда, односно смрт. За сите три потешки облици имаа високи казни затвор, односно најмалку осум, најмалку десет, и најмалку десет години или доживотен затвор.

Делото од членот 143 останува насловено како Малтретирање во вршење на службата, чија изменета инкриминација содржи дополнителни дејствија на извршување на кривичното дело и за него е предвидена повисока казна затвор од претходно, односно најмалку три, а најмногу осум години (за разлика од претходно, кога беа предвидени најмалку една, а најмногу пет години).

Во март 2023 година е донесен **Закон за амнестија** („Сл. весник на РСМ“ 63/23) со кој на лицата кои биле осудени со правосилна пресуда на парична казна за кривични дела од членот 205 и членот 206 од КЗ на РСМ што биле сторени по влегувањето во сила на Одлуката за утврдување на постоење вонредна состојба („Сл. весник на РСМ“ 68/20) до денот на влегување во сила на законот, изречената парична казна или заменетата казна затвор им беше заменета со алтернативна мерка – условна осуда.

Во моментот постои уште еден **Закон за амнестија (предлог)**, кој не беше изгласан во скратена постапка од страна на пратениците. За законот повторно е посочено дека ќе овозможи намалување на бројот на осудени лица во пенитенцијарните установи, кој е над расположливите капацитети. Слично како и тој од 2018 година, овој закон нема да се однесува на осудени лица за убиство (чл. 123); кривични дела против избори и гласање; кривични дела против половата слобода и половиот морал; кривични дела против државата; кривични дела против јавниот ред; кривични дела против човечноста и меѓународното право, разбојништво и разбојничка кражба, измама на штета на средства на Европската Унија, перење пари и други приноси од казниво дело; злоупотреба на службената положба и овластување, несовесно работење на службата, примање поткуп, давање поткуп, давање награда за противзаконито влијание, примање награда за противзаконито влијание; кривични дела извршени при вршење на семејно насилство и родово засновано насилство, како и лицата осудени на казна доживотен затвор. Законот се однесува на кривични дела кои се сторени до 01.09.2023 година. Со овој закон се очекува целосно да бидат ослободени 286 осудени лица, додека на 996 осудени лица да им биде намалена казната затвор за 30 %.

АНАЛИЗА И ЗАКЛУЧОЦИ

Развојот на пенитенцијарниот систем претставува важен предуслов за успешноста на процесот на ресоцијализација, рехабилитација и реинтеграција на осудените лица. Истовремено, нераскинливо поврзан со ресоцијализацијата е третманот, заедно со почитувањето на достоинството на осудените лица и нивната заштита од какви и да било облици на мачење, нечовечко и/или понижувачко постапување или казнување. Притоа, не се мисли само на директните облици на тортурa, туку и на индиректните кои, пред сè, ги вклучуваат материјалните услови што постојат во казнено-поправните и воспитно-поправните установи.

Правилно законски и практично поставен пенитенцијарен систем треба да овозможи постапување со осудените лица засновано врз принципот на хуманост, заштита на нивните интереси и интегритет, како и да создаде услови во пенитенцијарните установи кои ќе бидат приближно слични на тие кои постојат надвор од установите.

Сепак, и покрај новото законско решение и многуте подзаконски акти, системот сè уште има **слабости** кои се постојан проблем во неговото подобрување. Притоа се мисли, пред сè, на проблемот со пренаселеност на казнено-поправните установи (односно поголем број осудени лица од капацитетот на установите); несоодветен кадар заедно со недостигот на кадар, пред сè, во секторите за ресоцијализација; висока стапка на рецидивизам (пенолошко повратништво); лоши и несоодветни материјални услови; недостаток и несоодветна здравствена заштита на осудените лица; несоодветен и неуспешен процес на третман поврзан и со недостигот на кадар, како и со отсуството на клучни третмански мерки (на пример, работното ангажирање и/или образование); проблемот со ранливите, посебни категории на осудени лица; лош и нехуман однос од страна на затворскиот персонал; корупција. Сите претходно наведени проблеми на пенитенцијарниот систем се нотирани и во последниот Извештај⁶ на Европската комисија за напредокот на РСМ за 2022 година.

---

⁶ Извештај на Европската комисија за Република Северна Македонија за 2022 година.
<https://www.sep.gov.mk/data/file/Pregovori/SWD_2022_337_7_EN_North%20Macedonia_MK2.doc
> [01.11.2023]

Мачење, нечовечко и/или понижувачко постапување и/или казнување и санкционирање на полициските службеници/Интерперсонално насилство во пенитенцијарните установи

Инциденцијата на интерперсонално насилство во затворските установи е директно поврзана со карактеристиките на осудените лица, но и со затворската средина, како и со динамичката интеракција меѓу осудените лица и затворскиот персонал, и е во корелација со физичкиот и социјалниот контекст во кои сите субјекти се поставени. Многу често физичките рестрикции доведуваат до намалување на случаите на насилство, како и на ризикот од насилно однесување, но поради зголемените депривации и фрустрации доведуваат до губење на легитимитетот и до ескалација на насилството.

Интраосуденичкото насилство е можеби и најчестиот облик на насилство во пенитенцијарните установи. Зошто? Имено, во затворската средина има различни категории на осудени лица кои во одреден момент од својот живот не ги почитувале нормите на однесување во општеството, па за нив насилното однесување како решение на проблемите не би претставувало проблем. Потребно е брзо приспособување на дневната рутина, начинот на кој секојдневно се функционира. Секој проблем, секоја депривација, дури и насилството, имаат поголемо значење во затворската средина.

Следно е насилството од страна на затворскиот персонал спрема осудените лица, чија основана поделба е на официјално насилство (каде се вклучени сите дејствија на затворскиот персонал што вклучуваат санкции за осудените лица), и скриено насилство (сите насилни акти што не се поврзани со санкции и кои не се дозволени).

Во однос на заштитата од мачење, нечовечко и/или понижувачко постапување или казнување на осудените лица, и внатрешните и надворешните механизми, иако се предвидени со законски и подзаконски акти, сè уште не се ефикасни, што ја зголемува можноста од случаи на тортура кои нема ни да бидат нотирани, а доколку се пријавени нема да бидат преземени потребните законски чекори за

истражување на случајот и за санкционирање на лицата што ги пречекориле своите овластувања или се однесувале недозволено.

Комитетот во 2016 година⁷ забележа тврдења за намерно физичко малтретирање на осудените лица, кое честопати се користело како средство за наметнување дисциплина од страна на затворските службеници, како неофицијална казна за поседување на недозволен предмет како што се мобилни телефони, и последователно во случаи на тепачки помеѓу самите осудени лица или како реакција на барања и поплаки од страна на засегнатите осудени лица.

Понатаму, во 2019 година⁸, Комитетот повторно заклучува дека во КПД Идризово сè уште постои пракса на тортура од страна на затворските чувари, како и праксата на „ќотек за добредојде“. Истото се однесува на интраосуденичкото насилство и заплашување, што честопати е резултат и на недоволниот број вработени. Посочена е потребата од зголемување на бројот на затворски чувари, обука за справување со комплексни ситуации и употреба на сила, прогресивно вклучување на концепт на динамичка безбедност, поширок видеонадзор, како и развој и употреба на планови за третман на насилни и агресивни осудени лица.

Хелсиншкиот комитет при своите посети и во 2021 година, во женското одделение, доби поплаки од осуденичките дека командирките честопати употребувале физичка сила врз нив, користеле погрдни зборови и слични практики (Извештај Хелсиншки комитет, 2021⁹).

Во Националната стратегија за развој на пенитенцијарниот систем предвидена е стратешка цел – Стандардизирано водење на евиденција за случаи на насилство и за безбедност во установата, со што е воведен стандардизиран образец и регистар на инциденти на насилство во сите КПУ и ВПУ. Освен тоа, постои и обврската за пријава до Специјализираното одделение за гонење на кривични дела извршени од лица со полициски овластувања и припадници на затворската

---

⁷ Извештај на Европски комитет за спречување на тортурата и нечовечното и понижувачко постапување или казнување за посетата од 2016-та. <<https://rm.coe.int/pdf/168075d656>> [07.10.2023]

⁸ Извештај на Европски комитет за спречување на тортурата и нечовечното и понижувачко постапување или казнување за посетата од 2019-та. <<https://rm.coe.int/1680a26b8f>> [07.10.2023]

⁹ Извештај од последователни посети за состојбата и условите во казнено-поправните установи во Република Северна Македонија во јули 2021. <<https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2021/11/izveshtaj-od-posledovatelni-poseti-za-sostojbata-i-uslovi-vo-kazneno-popravnite-ustanovi-mk.pdf>> [09.10.2023]

полиција, кое постапува во рамките на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција. Така, во периодот од 2012 до крајот на 2021 година, според податоците на Министерството за внатрешни работи, биле поднесени кривични пријави против 492 сторители кои се полициски службеници.

Според статистичките податоци на ОЈО ГОК, до октомври 2020 година се работело на 101 предмет поврзан со тортура, нечовечко или понижувачко постапување и/или казнување, и тоа против 186 полициски службеници, од кои четири предмети биле за осум припадници на затворската полиција; додека во периодот октомври 2020 – август 2021 година биле оформени предмети против 21 полициски службеник за кривичното дело „Малтретирање и друго сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување“ од член 142 од КЗ на РСМ.¹⁰

Во текот на 2022 година Специјализираното одделение за гонење на кривични дела извршени од лица со полициски овластувања и припадници на затворската полиција, кое постапува во рамките на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција, постапувало по кривични пријави за 299 службени лица што влегуваат во опфатот на неговиот делокруг на работењето (Извештај на ЈОРСМ за 2022, 2023: 41¹¹).

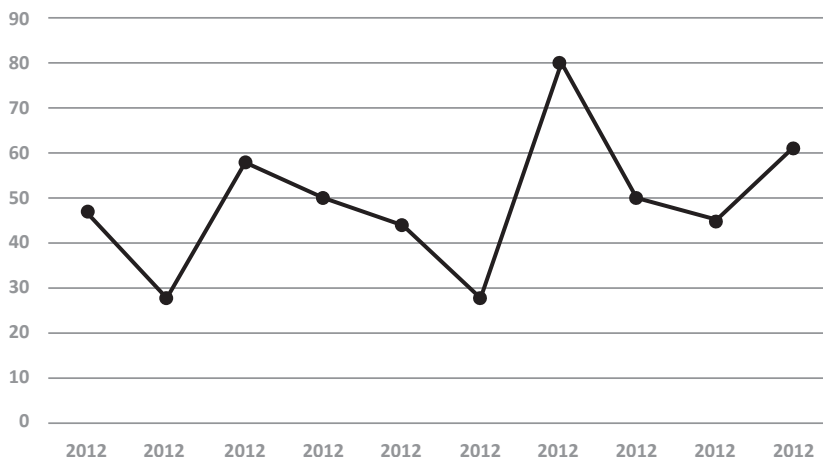
---

¹⁰ Инфографици на Хелсиншки комитет за кривични дела сторени од полициски службеници поврзани со тортура, нечовечко или понижувачко постапување или/казнување. <<https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2021/02/mk.pdf> & <https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2021/10/mk.pdf>> [01.11.2023]

¹¹ Извештај на јавните обвинителства на Република Северна Македонија за 2022 година <https://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2023/09/izveshtaj-za-rabotata-na-javnite-obvinitelsta_2022_2_mail-2-3.pdf> [04.11.2023]

Графички приказ бр.1

Обем и динамика на пријавени кривични дела сторени од полициски службеници

Извор: Министерство за внатрешни работи на РСМ

По структура, најчесто станува збор за кривични дела злоупотреба на службената положба, несовесно работење, предизвикување општа опасност, примање поткуп. Но има и кривични дела како криумчарење мигранти, кражба, фалсификување исправи и изјави, лихварство, шпионажа, неовластено прислушување, пустошење шума, трговија со оружје.

Скоро половина од предметите завршуваат со обвинителен акт, додека уште помалку со пресуди. Така, во 2021 година биле донесени 50 судски пресуди за лица со полициски овластувања, од кои четири биле ослободени, додека 46 биле прогласени за виновни (од нив 36 добиле условна осуда, додека 10 биле осудени на казна затвор).

Сепак, општ впечаток е дека Специјализираното одделение не ги оправда очекувањата со кои беше формирано, пред сè, во борбата со корупцијата и организираните криминали во полициските органи. Иако не го минимизираме значењето од санкционирањето на полициските службеници кои сториле други кривични дела, сепак, избегнувањето да се санкционираат лица од повисоки функции во хиерархијата во полицијата создава плодна почва за криминално однесување на

полициските службеници, меѓу кои е и нехумано однесување и корумпираност меѓу припадниците на затворската полиција.

Корупција во пенитенцијарните установи

Појавата на корупција во пенитенцијарните установи ја забележува и Европскиот комитет за превенција од тортура во своите извештаи при посетите на казнено-поправните установи во РСМ.

Така, во 2017 година, Комитетот ќе забележи дека насилството во КПД Идризово е директно поврзано со корупцијата што постои таму, почнувајќи од затворските чувари, па сè до раководните службеници и воспитувачи. Осудените лица изјавиле дека плаќале до 2 000 евра за да бидат преместени во ќелија од простории за колективно сместување осудени лица и наводно 400 евра за домашно отсуство. Во затворот биле присутни мобилни телефони, при што смартфоните чинеле по 300 евра, плус дневно плаќање во мал износ на затворските службеници, „за да гледаат во друга насока“. Постои можност дека фактот што скоро сите „јавни“ телефони на картичка не работеле за време на посетата придонел за развој на бизнисот со мобилни телефони (КПТ извештај, 2017¹²). Ваквата состојба продолжува и во наредните два извештаја и нотирана е од Комитетот во 2019 и 2020 година.

Понатаму, еден од клучните проблеми што е посочен и сè уште постои претставува политичката афилијација на дел од директорите и замениците директори на казнено-поправните установи, што дополнително ги поткопува напорите за изградба на пенитенцијарен систем кој е функционален, ги штити осудените лица и овозможува нивна ресоцијализација, а паралелно со тоа, уште повеќе дава можност за коруптивни дејствија кои се редовна пракса, пред сè, во КПД Идризово.

И понатаму останува забелешката поради потребата од назначување на професионалци и стручни лица на раководните функции во КПУ. Истата забелешка ја посочил и КПТ во извештајот од 2020 година: „КПТ уште еднаш ги повикува властите на Северна Македонија да воведат модел на професионално напредување во кариера во рамки на

---

¹² Извештај на Европски комитет за спречување на тортурата и нечовечното и понижувачко постапување или казнување за посетата од 2019 година. <<https://rm.coe.int/1680a26b8f>> [07.10.2023]

затворскиот систем со што ќе се овозможи директорите и останатите високо позиционирани раководни лица да бидат регрутирани заради задоволување на одредени перформанси, да имаат сигурност и стабилност во извршување на својата позиција, како и да им се обезбеди соодветна обука за менаџирање со што ќе можат компетентно да ги исполнуваат своите задачи.“ (КПТ извештај, 2020: 4¹³).

Во својот Годишен план за спречување на корупцијата, директорот на КПД Идризово посочува дека областите на кои треба да се обрне внимание и во кои најчесто се појавуваат коруптивни дејствија, покрај другите, се примање пратки за осудени лица, спроведување третман и користење на погодности на осудените лица, посети на осудените лица (Годишен план за спречување на корупцијата, КПД Идризово, 2023¹⁴).

Во преземањето чекори кон спречување на појавата на коруптивни дејствија помеѓу персоналот во КПУ и ВПУ се работи на зајакнување на професионалноста на затворскиот персонал преку структурирани и напредни обуки; понатаму преку безбедносни проверки на идните припадници на затворската полиција; обуки за Кодексот на однесување на затворскиот персонал; засилени контроли при влез и излез од установите на персоналот и зголемување на видеонадзорот; ревидирани годишни планови за спречување корупција во затворскиот систем итн.

Пренаселеност на пенитенцијарните установи

Проблем што постои со години, а за кој сè уште нема трајно решение, е пренаселеноста на казнено-поправните установи.

За време на посетите на Националниот превентивен механизам утврдена е прекубројност на осудени лица во четири од 11 посетени казнено-поправни установи, во кои не се почитува стандардот од минимум 4 m² личен простор за секое осудено лице. Со години најголем

---

¹³ Извештај на Европски комитет за спречување на тортурата и нечовечното и понижувачко постапување или казнување за посетата од 2020 година. <<https://rm.coe.int/1680a359cb>> [10.10.2023]

¹⁴ Годишен план за спречување на корупцијата во КПД Идризово за 2023 година. <<https://www.kpuidrizovo.gov.mk/2023/04/08/godishen-plan-za-sprechuvanje-na-korupcz%D1%98ata/>> [08.10.2023]

проблем е состојбата во **КПД Идризово**, каде осудените лица спијат во ходниците (или на импровизирани душеци или на земја), имаат кревети на три ката, а некаде спијат и „на смени“ (Извештај НПМ, 2021¹⁵).

Хелсиншкиот комитет при посетата на **КПД Прилеп**, во јуни 2023 година, забележал дека во установата казна затвор издржувале 132 осудени лица, додека нејзиниот капацитет е 108 лица (Извештај Хелсиншки комитет, 2023).

Истата ситуација е затекната и во **Затворот Тетово** во 2021 година, каде во установата со капацитет од 53 лица биле сместени 72 лица (Извештај Хелсиншки комитет, 2021¹⁶).

Притоа, Комитетот за превенција од тортура нотира дека властите не треба да го намалуваат бројот на осудени лица преку закони за амнестија, туку на начин кој ќе овозможи одржливо и содржајно издржување на казната затвор. Тоа би била **пробацијата**, која претставува ефективна транзиција меѓу КПУ и заедницата (КПТ Извештај, 2019¹⁷).

Во пракса, ретко се изрекуваат други алтернативни мерки, со исклучок на условната осуда. Така, во периодот од 2017 до 2022 година условната осуда, како замена за казната затвор или за паричната казна, била искористена во над 90 % од вкупниот број случаи, што остава само 10 % за останатите алтернативни мерки, од кои две воопшто не се изречени во тој временски период (Табела бр. 1).

---

¹⁵ Народен правобранител, Национален превентивен механизам, Годишен извештај за 2021 година. <<https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/NPM-dokumenti/2021/NPM%20Godisen%20izvestaj-2021.pdf>> [05.10.2023]

¹⁶ Извештај од последователни посети за состојбата и условите во казнено-поправните установи во Република Северна Македонија во јули 2021. <<https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2021/11/izveshtaj-od-posledovatelni-poseti-za-sostojbata-i-uslovite-vo-kazneno-popravnite-ustanovi-mk.pdf>> [09.10.2023]

¹⁷ Извештај на Европски комитет за спречување на тортурата и нечовечното и понижувачко постапување или казнување за посетата од 2019 година. <<https://rm.coe.int/1680a26b8f>> [07.10.2023]

Табела бр. 1

Изречени алтернативни мерки во Република Северна Македонија

Год.	Алтернативни мерки							
	Вкупно	Условна осуда (казна затвор)	Условна осуда (парична казна)	Условна осуда со заштитен надзор	Условно прекинување на кривичната постапка	Општокорисна работа	Судска опомена	Куќен затвор
2022	3.383	3.050	146	46	/	96	50	/
2021	3.323	2.990	218	14	/	42	59	/
2020	2.927	2.676	215	4	/	2	30	/
2019	2.526	2.412	72	/	/	/	42	/
2018	3.454	3.307	108	/	/	/	39	/
2017	3.534	3.350	138	/	/	/	46	/

Извор: Државен завод за статистика на РСМ

Табела бр. 2

Изречени казни (казна затвор и парична казна) во Република Северна Македонија

Година	Вкупно (затвор)	Вкупно (парична казна)
2022	1.372	2.512
2021	1.176	2.742
2020	914	2.455
2019	1.181	871
2018	1.246	1.052
2017	1.255	1.381

Извор: Државен завод за статистика

Бројот на пробациски предмети кои ги работеле деветте воспоставени пробациски канцеларии биле 451 во 2021, односно 475 во 2022 година, што треба да е фактор кој ќе резултира со отворање и на останатите четири од предвидените 15 со Законот за пробација (Мониторинг извештај за пробација, Хелсиншки комитет, 2023¹⁸).

Дел од пречките за почесто изрекување на алтернативните мерки се нотирани во законите од областа, по што посочена е потребата од промени на КЗ, ЗКП, ЗИС и ЗП, со што би се проширил опсегот на користење на алтернативните мерки, пред сè на општокорисната работа, а би се продолжил периодот под надзор и поддршка на лицата кои се пуштени на условен отпуст со заштитен надзор (Анализа на ЗИС, 2023).¹⁹

Паралелно со законските измени, потребни се функционални пробациски канцеларии, зголемено изрекување на алтернативните мерки од страна на судовите, но и поголема институционална соработка во полето на пробацијата (Мониторинг извештај за пробација, Хелсиншки комитет, 2023).

Третман и ресоцијализација на осудените лица

Честопати се поставува прашањето зошто процесот на ресоцијализација во КПУ во РСМ е толку неуспешен и зошто нивото на рецидивизам е толку високо, а казната затвор не ја дава посакуваната цел, иако е скапа кривична санкција²⁰.

---

¹⁸ Мониторинг на спроведувањето на Стратегијата за развој на пробациска служба во РСМ (2021 – 2025) за 2021 и 2022 година. <https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2023/09/mk-finalen-monitoring.-probation-service-2023_compressed-1.pdf> [06.11.2023]

¹⁹ Анализа на Законот за извршување на санкциите: Предизвици, практични проблеми, решенија, 2023 година. <<https://www.osce.org/files/f/documents/d/1/548914.pdf>> [05.11.2023]

²⁰ РСМ секој осуденик ја чини околу 1 000 денари дневно – Елена Мујоска Трпевска, Константин Битраков. Економски бенефити од примена на алтернативите на затворското казнување, Економски медитации, Зборник во чест на академик Таки Фити, МАНУ 2020.

Табела бр. 3
Вкупно осудени полнолетни лица и повратници

Год.	Осудени полнолетни лица	Рецидивисти (претходно осудувани лица)	Процент на претходно осудувани лица (%)	Истовидни кривични дела	Други дела	Истовидни и други дела
2022	7.769	1.541	19,8	467	694	380
2021	7.634	1.404	18,4	372	625	407
2020	6.351	995	15,7	324	393	278
2019	4.712	980	20,8	445	345	190
2018	5.857	1.242	21,2	507	497	238
2017	6.273	940	15	527	337	76

Извор: Државен завод за статистика

Како што напоменавме во прегледот на дел од подзаконските акти што се донесени по донесувањето на новиот Закон за извршување на санкциите, во Упатството за определување на видовите и начините на третман на осудените лица се утврдени начините на третман преку кои се исполнуваат посакуваните цели на процесот на ресоцијализација и реинтеграција на осудените лица.

Според податоците од крајот на 2020 година, во сите казнено-поправни установи во Република Северна Македонија, во **секторите за ресоцијализација** се вработени вкупно 98 лица, од кои 33 се инструктори, додека 65 се воспитувачи (Национална стратегија [пенитенцијарен систем], 2021 – 2025²¹). Тоа неизбежно нè доведува до заклучокот дека постои сериозен недостаток на кадар од профили кои се клучни во процесот на ресоцијализација.

Потребно е, пред сè, да се обрне внимание на клучни аспекти во **процесот на ресоцијализација**, односно да се работи на работно

²¹ Национална стратегија за развој на пенитенцијарниот систем за периодот 2021 – 2025. <<https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2021/11/Национална-стратегија-за-развој-portain-10092021-MKD.pdf>> [09.10.2023]

ангажирање на осудените лица, активирање на процесот на образование, и тоа не само дозакружување на одреден задолжителен степен на образование туку и можност за стручно и професионално усовршување на осудените лица. Само на ваков начин се отвора можност за полесна реинтеграција во заедницата по завршувањето на издржувањето на казната затвор.

Треба да се овозможи процес на ресоцијализација во кој ќе бидат вклучени доволен број професионалци од различни научни области. Успешноста е директно поврзана и со волјата на осуденото лице, но и со вклученоста на секторот на ресоцијализација. Со сегашниот број на вработени е практично невозможно ниту развивање на соодветни програми за ресоцијализација што би одговориле на промените на модерното време, ниту, пак, постои доволна временска рамка за да можат вработените да работат со секое осудено лице.

За време на посетите на КПТ, некои осудени лица посочиле дека многу ретко ги гледаат своите воспитувачи, што укажува на немањето кадар во секторите за ресоцијализација.

КПД Штип, на пример, има вработено шест лица во секторот за ресоцијализација, од кои двајца се воспитувачи, додека капацитетот на установата е 210 лица. Истата состојба е и во **КПД Прилеп**, каде што се вработени две лица во секторот за ресоцијализација.

Сепак, има установи во кои бројот на лица во секторот за ресоцијализација е повисок, како што е **Затворот Куманово**, во кој тој број изнесува десет лица. Но и покрај поголемиот број вработени, минимални се активностите во процесот на ресоцијализација во оваа установа.

Понатаму, општите третмански мерки предвидени со Упатството, како што се работа, образование, образование по занимање, морално-етичко воспитување, осуденичко самоорганизирање, слободни активности, спорт, рекреација на осудените лица, во најголем дел не функционираат на ниво кое би било потребно за успешен процес на ресоцијализација.

Сепак, **КПД Штип** е добар пример на КПУ каде осудените лица кои изразиле желба да го завршат образованието, го направиле тоа (45 осудени лица завршиле основно образование, додека 180 се стекнале со сертификати за одредени занимања).

Но најважно е да се напомене дека во моментот нема постојано образование за децата кои издржуваат казна затвор и за децата на кои им е изречена воспитна (заводска) мерка – упатување во воспитно-поправен дом и се сместени во нив, каде што образованието е задолжително.

Во однос на работното ангажирање, во **КПД Идризово** најголем дел од осудените лица не се работно ангажирани, а жените осуденички кои се работно ангажирани работат во установата и добиваат месечен паричен надоместок помеѓу 300 и 500 денари.

Во **Затворот Куманово** осудените лица се ангажирани во одржување на хигиената во установата и околината, како и на зелените површини околу установата. Ангажираноста е на помалку од 10 % од вкупниот број лица сместени во установата (156 во моментот на посетата).

Сепак, има и *позитивни примери* во одредени КПУ. Во **КПД Штип** голем дел од осудените лица се работно ангажирани (околу 60-70 осудени лица), кои се вклучени најмногу во земјоделски и сточарски активности во установата, како и во кујната. Во **КПД Прилеп** дел од осудените лица се ангажирани, исто така, во земјоделска и сточарска дејност, дел во други дејности, а се очекува набрзо да почне да функционира браварско-машинска и ИТ-работилница, како дел од проект на ЕУ и Центарот за граѓански иницијативи (Извештај Хелсиншки комитет, 2023).

И во делот на третманот не постојат програми за исполнување на слободното време на жените осуденички, ниту, пак, дворот во Одделението дозволува простор за вежби и рекреација, туку е доволен само за прошетки.

Ретки се и специфичните програми што се однесуваат на посебни категории на осудени лица, а тие кои постојат настанале како резултат на надворешни проекти и надворешна финансиска помош, поради што постојат и се спроведуваат сè додека трае проектот и додека има финансии за тоа. За жал, подоцна не продолжуваат.

Националната стратегија предвидува подобрување на условите и поголеми можности за работно ангажирање на осудените лица, преку обезбедување опрема и материјали за функционирање на работилниците во КПУ, соработка со компании и други правни лица за работно ангажирање на осудени лица, како и соработка со други институции и компании за стручно образование на осудените лица.

Во КПУ е потребен непречен пристап до **здравствена заштита**, а не *ad hoc* решенија кои честопати доведуваат до здравствени компликации кај осудените лица и до зголемени финансиски трошоци за казнено-поправните установи, кои би можеле да бидат искористени за подобрување на други аспекти на издржувањето на казната затвор.

Во **КПД Идризово** здравствената заштита сè уште е проблем, ненавремена е, а се случува и несоодветно и насилно постапување со лицата кои престојуваат во крилата.

Всушност, здравствената заштита во **КПД Идризово** во моментот се спроведува преку една докторка и две медицински сестри кои не се постојано таму, туку само по неколку часа, поради што не е возможно да се дадат медицински услуги и заштита на сите осудени лица на кои им се потребни (Извештај Хелсиншки комитет, 2023).

Истиот број на медицински лица, односно еден доктор и еден стоматолог, ја спроведуваат здравствената заштита во **КПД Штип**, но на помал број осудени лица.

Слична е ситуацијата и во **КПД Прилеп**, каде што медицинската заштита се спроведува преку две медицински сестри, кои по осум часа дневно се во установата (но и надвор од тоа време, доколку има потреба).

Во **Затворот Куманово** медицинската заштита ја спроведува медицински техничар кој е вработен во установата, а доктор доаѓа двапати во текот на неделата.

Затворот Тетово има редовно вработен доктор, кој работи со полно работно време, но установата нема доволно медицинска терапија.

Во **КПД од отворен вид Струга** осудените лица медицинската заштита ја добиваат од итната медицинска помош, а доколку има потреба, еднаш во неделата доаѓа лекар во установата. Истата ситуација е забележана и во **Затворот во Битола** (Извештај Хелсиншки комитет, 2020²²).

Националната стратегија предвидува утврдување на минималниот број на медицински персонал кој е потребен за секоја КПУ и ВПУ во РСМ; мотивирање на медицински персонал кој би работел во пенитенцијарните установи; посебна грижа за осудените лица со

---

²² Прв извештај за состојбата и условите во казнено-поправните и воспитно-поправните установи во Република Северна Македонија за период од 1 август до 1 октомври 2020. <https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2021/02/izvestaj-helsinki-popravni-domovi-mk-1.pdf> [10.10.2023]

посебни психички состојби; посебен психоцијален третман на осудени лица кои злоупотребуваат супстанции.

Посебно важен дел од процесот на третман и ресоцијализација е постпеналната помош, како посебен облик на третман (според ЗИС – Помош на осудени лица по отпуштање од установата).

Помошта по отпуштањето претставува збир на мерки и постапки што се применуваат заради вклучување на отпуштените осудени лица во животот на слобода, а се состои од: обезбедување сместување и исхрана, обезбедување лекување, совети за изборот на живеалиштето, односно престојувалиштето, усогласување на семејните односи, пронаоѓање вработување, довршување на стручното оспособување, давање парична помош за покривање на најнеопходните потреби, како и други облици на помош и поддршка (чл. 258, ст. 1, ЗИС). Каква ќе биде постпеналната помош, зависи од успешноста на третманот во установата.

Во РСМ според ЗИС, Центрите за социјална работа имаат можности за различни начини и форми за давање постпенална помош, но го применуваат само давањето еднократна парична помош во износ од 4.500 денари. Во однос на другите форми, надлежните органи не овозможуваат привремено сместување и обезбедување исхрана; помош при вработување итн. (Груевска-Дракулевски, основна студија, 2023²³).

Материјални услови во пенитенцијарните установи

Клучен аспект на заштитата од какви било облици на тортура претставува и постојаното подобрување на материјалните услови во казнено-поправните установи.

Кога станува збор за осудени лица, меѓународните документи и меѓународните институции посочуваат голем број аспекти поврзани со

---

²³ Состојбата со постпеналната помош и ресоцијализацијата во РСМ (основна студија). <https://msp.mk/wp-content/uploads/2023/05/MK_Resocijalizacija-i-Reintegracija_09-07-04-2023.pdf> [04.11.2023]

условите на сместување на осудените лица како индиректни облици на тортура²⁴.

При посетата во 2019 година, во однос на материјалните услови во **КПД Идризово**, со исклучок на отвореното и полуотвореното одделение кои се нови, Комитетот утврдил дека остатокот од осуденичката популација е сместена во услови со лоша хигиена, пренатрупаност, проблеми со снабдувањето со вода, инсекти и распаднати тоалети.

И во извештаите на Хелсиншкиот комитет се укажува на низа недостатоци поврзани со условите на сместување на осудените лица, пред сè, во КПД Идризово, каде и во Извештајот од 2023 година не се забележани никакви позитивни промени во двата објекта („Зграда“ и „Амбуланта“, што го сочинуваат затвореното одделение). Истото се однесува и на просториите за самица, во кои за време на посетата се затекнати супстандардни услови (Извештај Хелсиншки комитет, 2023). За изградба на нова зграда се обезбедени 40 милиони евра, што значително ќе треба да ги подобри материјалните услови за сместување на осудените лица.

Во Женското одделение направена е реконструкција со нов под и нови ПВЦ-прозорци и соларни панели (Извештај Хелсиншки комитет, 2021).

Недостатоци има и во дел од другите казнено-поправни установи во државата, како во **Затворот во Куманово**, каде што сè уште има проблеми со водоснабдувањето, собите во кои се сместени осудените лица сè уште немаат вода, единствено секое одделение има по една чешма.

Но има и подобрување на условите во некои од нив. На пример, во **КПД Штип** се поставени нови плочки во одредени делови од установата, а реновирани се дел од собите во отвореното и во полуотвореното одделение. Сите простории во полуотвореното одделение се исти во сите соби, вратите се променети, има нови комоди и лед-светилки. Дворот на установата има амфитеатар и градина која ја направиле осудените лица.

Понатаму, во **Затворот Тетово** во 2021 година се променети вратите и прозорците во собите на осудените лица, реконструирани се тоалетите,

---

²⁴ Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights: Prisoners' rights. <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Prisoners_rights_ENG> [07.10.2023]

а набавени биле и нови душеци и постелнина за осудените лица (Извештај Хелсиншки комитет, 2021²⁵).

Во **Затворот Битола** е извршена реконструкција на дел од затворот во 2020 година, со финансиска помош од Европската Унија, со капацитет од 83 осудени лица.

Во насока на подобрување на условите во пенитенцијарните установи во РСМ, Владата има донесено Програма за финансирање на изградба, реконструкција, одржување на објекти и опремување на КПУ и ВПУ, која се реализира преку Управата за извршување на санкциите.²⁶ Планирани се реконструкција на КПД Идризово (втора фаза) до 2025 година, како и изградба на објекти во КПД Прилеп и во КПД Штип, но и континуирана обнова, реновирање и изградба на објекти во други КПУ.

И се разбира, иако се работи на подобрување на материјалните услови, сепак тоа треба да продолжи и понатаму, зашто само на таков начин би ја исполниле обврската на почитување на човековото достоинство во процесот на извршување на казната затвор.

---

²⁵ Извештај од последователни посети за состојбата и условите во казнено-поправните установи во Република Северна Македонија во јули 2021 година. <<https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2021/11/izveshtaj-od-posledovatelni-poseti-za-sostojbata-i-usloviite-vo-kazneno-popravnite-ustanovi-mk.pdf>> [09.10.2023]

²⁶ Одговор на Владата на РСМ по Извештајот на КПТ од 07-10.12.2020 година. <<https://rm.coe.int/1680a359cd>> [05.11.2023]; Годишни програми на УИС за 2022, 2023 година. <<https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2022/03/Годишна-програма-на-работата-на-УИС-2022.pdf>> & <https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2023/01/Програма-за-работа-на-УИС-за-2023-година-1.pdf>> [05.11.2023] > [05.11.2023]

ПРЕПОРАКИ

- Продолжување на проектите за изградба на нови капацитети што ќе ги заменат старите, како и реконструкција на постојните – само на ваков начин можеме да зборуваме за првиот чекор кон успешен третман и ресоцијализација на осудените лица;
- Намалување на стапката на осудени лица преку поголемо учество на алтернативните мерки во вкупниот број на изречени кривични санкции – потребни ќе бидат измени на законската регулатива од областа во насока на проширување на применливоста на одредени алтернативни мерки;
- Целосно искористување на можностите што ги нуди пробацијата – ставање во функција на сите предвидени пробациски канцеларии и нивно екипирање со стручен персонал;
- Зголемување на бројот на вработени во секторите за ресоцијализација во КПУ – на ваков начин се отвораат поголеми можности за подобар третман, содржајни програми за третман, многу честа комуникација на вработените и осудените лица, што би резултирало со успешна ресоцијализација, која би довела до намалување на стапката на повратништво;
- Повеќе и подобри можности за работно ангажирање на осудените лица – потребна е поголема соработка со правни лица и со државни институции кои би овозможиле места за работно ангажирање на некои од осудените лица, што би го зголемило квалитетот на третманот; на осудените лица би им дало можност за стекнување или подобрување на нивното стручно знаење, што би значело поголеми можности за вработување по издржувањето на казната затвор;
- Активна и целосна вклученост на Министерството за образование и наука во процесот на продолжување на образованието и/или можности за стручно оспособување на осудените лица – образованието е една од клучните општи третмански мерки и заедно со работното ангажирање, при успешна имплементација, овозможуваат полесна

реинтеграција во заедницата на осуденото лице по отпуштање од КПУ;

- Министерството за здравство мора да преземе мерки за обезбедување квалитетна здравствена заштита и на физичкото и на психичкото здравје на осудените лица – КПУ мора да имаат редовно вработени доктори и психолози кои ќе бидат на располагање на здравствените потреби на осудените лица; исто така, треба да се реши и проблемот со здравственото осигурување на осудените лица;
- Постојани стручни програми за третман и рехабилитација на ранливи категории на осудени лица;
- Практично исполнување на задачите на центрите за социјална работа во процесот на постпенална помош на осудените лица, што вклучува не само еднократна парична помош туку и давање други социјални услуги како што се помош при вработување, сместување и сл.;
- Зголемување на бројот на припадници на затворската полиција преку нови вработувања и вложување во нивно опремување – на ваков начин би се зголемило нивото на безбедност во КПУ и би се намалило нивото на меѓусебно насилство;
- Санкционирање на припадниците на затворската полиција, секогаш кога ќе постапат надвор од своите овластување доделени со ЗИС и подзаконските акти;
- Санкционирање на вработените во КПУ кои се вклучени во коруптивни дејствија и превентивно дејствување во насока на вакви случувања;
- Професионализација на затворскиот персонал и негово постојано надоградување и обучување, што веќе во еден дел се презема преку активностите на Тренинг-центарот во Идризово.

ЛИТЕРАТУРА

1. Guide on the case-law of the European Convention on Human Rights: Prisoners' rights. <https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Prisoners_rights_ENG>
2. North Macedonia Human Rights Report 2022. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/02/415610_NORTH-MACEDONIA-2022-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf>
3. Годишен план за спречување на корупцијата во КПД Идризово за 2023 година. <<https://www.kpuidrizovo.gov.mk/2023/04/08/godishen-plan-za-sprechuvanje-na-korupczi%D1%98ata/>>
4. Годишна програма на Управата за извршување на санкциите за 2022. <<https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2022/03/Годишна-програма-на-работата-на-УИС-2022.pdf>>
5. Годишна програма на Управата за извршување на санкциите за 2023 година. <<https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2023/01/Програма-за-работа-на-УИС-за-2023-година-1.pdf>>
6. Груевска-Дракулевски, А. (2023). Состојбата со постпеналната помош и ресоцијализацијата во РСМ (основна студија), Македонско пенолошко друштво. <https://msp.mk/wp-content/uploads/2023/05/МК_Resocijalizacija-i-Reintegracija_09-07-04-2023.pdf>
7. Закон за амнестија, „Службен весник на РСМ“ 11/18.
8. Закон за амнестија, „Службен весник на РСМ“ 63/23.
9. Закон за извршување на санкциите, „Службен весник на РСМ“ бр.99/19, 220/19, 236/22.
10. Закон за јавно обвинителство, „Службен весник на РСМ“ 42/20.
11. Закон за Народниот правобранител, „Службен весник на РСМ“ 60/03, 114/09, 181/16, 189/16, 35/18.
12. Закон за пробација, „Службен весник на РСМ“ бр. 226/15.
13. Извештај на Блупринт групата за спроведување на Стратегијата за реформа на правосудството за 2020. <<https://blue-print.org.mk/wp-content/uploads/2021/04/Извештај-за-спроведување-на-Стратегијата-за-реформа-на-правосудството-за-2020-1.pdf>>
14. Извештај на Европската комисија за Република Северна Македонија за 2022 год. <https://www.sep.gov.mk/data/file/Pregovori/SWD_2022_337_7_EN_North%20Macedonia_MK2.docx>

15. Извештај на Европски комитет за спречување на тортурата и нечовечното и понижувачко постапување или казнување за посетата од 2016 година. <<https://rm.coe.int/pdf/168075d656>>
16. Извештај на Европски комитет за спречување на тортурата и нечовечното и понижувачко постапување или казнување за посетата од 2019 година. <<https://rm.coe.int/1680a26b8f>>
17. Извештај на Европски комитет за спречување на тортурата и нечовечното и понижувачко постапување или казнување за посетата од 2020 година. <<https://rm.coe.int/1680a359cb>>
18. Извештај на јавните обвинителства на Република Северна Македонија за 2022 година. <https://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2023/09/izvesh-taj-za-rabotata-na-javnite-obvinitelsta_2022_2_mail-2-3.pdf>
19. Кривичен законик на РСМ, „Службен весник на РСМ“ бр. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15, 226/15, 97/17 и 248/18, 36/23 и 188/23.
20. Милошески, А. et al. (2023). Анализа на Законот за извршување на санкциите: Предизвици, практични проблеми, решенија. <<https://www.osce.org/files/f/documents/d/1/548914.pdf>>
21. Мујоска Трпевска, Е., Битраков, К. (2020). Економски бенефити од примена на алтернативите на затворското казнување, Економски медитации, Зборник во чест на академик Таки Фити, МАНУ.
22. Народен правобранител, Национален превентивен механизам, Годишен извештај за 2021 година. <<https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/NPM-dokumenti/2021/NPM%20Godisen%20izvestaj-2021.pdf>>
23. Национална стратегија за развој на пенитенцијарниот систем (2015 – 2019). <https://www.pravda.gov.mk/upload/Documents/Nacionalna_strategijaMK_12_2014.pdf>
24. Национална стратегија за развој на пенитенцијарниот систем за периодот 2021 – 2025. <<https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2021/11/Национална-стратегија-за-развој-portain-10092021-MKD.pdf>>
25. Одговор на Владата на РСМ по Извештајот на КПТ од 07.-10.12.2020 година. <<https://rm.coe.int/1680a359cd>>
26. Правилник за овластувањата на затворската полиција, начинот на вооружување и вршење на работите на затворската полиција, „Службен весник на РСМ“ 99/19, 220/19, 94/22.
27. Правилник за поблиските услови и начинот на употреба на

- средствата за присилба од страна на припадниците на затворската полиција во казнено-поправните и воспитно-поправните установи, „Службен весник на РСМ“ 99/19, 220/19, 94/22.
28. Станојоска А. (2021). Кривични санкции и нивното извршување во Република Северна Македонија, Правен факултет, Битола.
  29. Стратегија за развој на пробациската служба во Република Северна Македонија (2021 – 2025). <<https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2023/03/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0-2021-2025.docx>>
  30. Стратегија за развој на пробациската служба за периодот 2013 – 2016 година. <<http://www.merc.org.mk/Files/Write/Documents/01087/mk/Стратегија-за-развој-на-пробациска-служба.pdf>>
  31. Стратегија за спречување на самоубиствата во казнено-поправните установи во Република Северна Македонија. <<https://uis.gov.mk/wp-content/uploads/2021/11/Стратегија-за-спречување-самоубиство-во-КПУ-МК.pdf>>
  32. Упатство за определување на видовите и начините на третман на осудените лица, „Службен весник на РСМ“ 99/19, 220/19, 133/20.
  33. Хелсиншки комитет за човекови права. (2020). Прв извештај за состојбата и условите во казнено-поправните и воспитно-поправните установи во Република Северна Македонија за период од 1 август до 1 октомври 2020 година, Скопје. <<https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2021/02/izvestaj-hel-sinski-popravni-domovi-mk-1.pdf>>
  34. Хелсиншки комитет за човекови права. (2021). Извештај од последователни посети за состојбата и условите во казнено-поправните установи во Република Северна Македонија во јули 2021, Скопје. <<https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2021/11/izveshtaj-od-posledovatelni-poseti-za-sostojbata-i-uslovide-vo-kazneno-popravnite-ustanovi-mk.pdf>>
  35. Хелсиншки комитет за човекови права. (2023). Мониторинг на спроведувањето на Стратегијата за развој на пробациска служба во РСМ (2021 – 2025) за 2021 и 2022 година, Скопје. <https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2023/09/mk-finalen-monitoring.-probation-service-2023_compressed-1.pdf>
  36. Хелсиншки комитет за човекови права. (2023). Извештај за состојбите и условите во казнено-поправните установи во 2023 година, Скопје.

СЕОПФАТЕН ИЗВЕШТАЈ
**ЗА РЕФОРМИТЕ ВО
ПЕНИТЕНЦИЈАРНИОТ СИСТЕМ ВО
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА**